

Âşık Çelebi'nin Meşâ'irü's-Şu'arâ Tezkiresinde Mutasavvıf Şairler

Sait Avcı | 0000-0003-3181-2290 | dr.sait55@gmail.com

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları
Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/03a5qrr21>

Öz

Edebî eserler, önceleri sözlü olarak nakledilirken daha sonraları tezkire yazıcılığının gelişmesi ile sistemli ve kalıcı olarak sonraki nesillere aktarılmaya başlanmıştır. Arap edebiyatında ortaya çıkan tabakat geleneği Fars ve Türk edebiyatında tezkire yazımına örnek oluşturmuştur. Osmanlı sahasında ilk biyografi eserleri Farsça tezkirelere ilave ve tercüme şeklinde ortaya çıkmış ve XVI. yüzyıldan itibaren ilk müstakil tezkireler yazılmaya başlanmıştır. Âşık Çelebi (öl. 980/1572) tezkiresinden önce bu alanda yazılan ve ona örnek teşkil edebilecek eserler arasında Osmanlı sahası dışında, Molla Câmî'nin (öl. 898/1492) *Bahâristân* ve Ali Şîr Nevâî'nin (öl. 906/1501) *Mecâlisü'n-nefâis* isimli eserleri, Osmanlı sahasında ise Sehî Bey'in (öl. 955/1548) *Heşt Bihişt* ve Latîfî'nin (öl. 990/1582) *Tezkiretü's-şu'arâ* adlı eserleri zikredilebilir. Âşık Çelebi'nin eseri, orijinal üslubu ile kendinden önce yazılmış bu tezkirelerden farklı olduğu gibi Türk edebiyatında kendinden sonra kaleme alınan diğer tezkireler arasında da önemli bir yere sahiptir. Bu tür eserlerde genel olarak şairlerin hayatı, edebi kişiliği ve şiirleri hakkında bilgiler verilirken; Âşık Çelebi, şairler hakkında daha özel bilgileri ilk ağızdan ve samimi bir üslupla yazmış ve şairlerin birçoğu ile tanışmış olduğundan onlar hakkında geniş bilgiler aktarmıştır. Tanışma imkânı bulamadığı bazı şairlerin de yakınlarından duyduğu detaylı bilgileri nakletmiştir. Âşık Çelebi'nin bizzat tanıma imkanı bulduğu, arkadaşlık ettiği, hatta bazıları ile dostluk kurduğu şairleri ve onların eserlerini tanıttığı tezkiresi bu yönüyle diğerlerinden ayrılmakta ve ayrıca kıymet kazanmaktadır. *Meşâ'irü's-şu'arâ*'da birçok meslek grubuna mensup şairin hayatı ve edebi kişiliği anlatılmıştır. Tezkirede adı geçen şairlerin birbirinden farklı yaşam tarzına sahip kişiler olduğu görülür. Şüphesiz bu durum onların eserlerinin muhtevası, şiirlerinde kullandıkları mazmunlar ve edebi üslupları üzerinde etkili olmuştur. Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü's-şu'arâ* adlı tezkiresi ebced sistemine göre tertip edilmiştir. Şairler, mesleklerine veya mesnup oldukları tasavvufi ekollere göre tasnif edilmemiştir. Böyle bir ihtiyaçtan yola çıkılarak hazırlanan bu çalışmada, *Meşâ'irü's-şu'arâ*'daki mutasavvıf şairler incelenmiş; onların eserleri, tasavvufi kimlikleri ve edebî şahsiyetleri ortaya konarak araştırmacı ve okuyucuların dikkatine sunulmuştur. Şairlerin

tarikatlara dağılımı da belirtilerek söz konusu tezkire özelinde, dönem şairlerinin daha çok hangi tasavvufi ekollere yöneldikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Çok tanınmayan bazı mutasavvif şairlerin, bu makalenin de katkısı ile daha iyi bilinip anlaşılmalrı amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Tasavvuf, Tezkire, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, Şair, Âşık Çelebi

Atıf Bilgisi

Avcı, Sait. "Âşık Çelebi'nin Meşâ'irü'ş-Şu'arâ Tezkiresinde Mutasavvif Şairler". *Nisar* 2 (Mayıs 2023), 197-226.

Geliş Tarihi	09.03.2023
Kabul Tarihi	10.05.2023
Yayın Tarihi	31.05.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	nisardergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Sufi Poets in Âşık Çelebi's Tezkire of Meşâ'irü'ş-Şu'arâ

Sait Avcı | 0000-0003-3181-2290 | dr.sait55@gmail.com

PhD Student, Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Islamic History and Arts, Istanbul, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/03a5qrr21>

Abstract

While literary works were first passed on orally, later, with the development of tezkire writing, they began to be systematically and permanently passed on to the next generations. The tradition of tabakat that emerged in Arabic literature set an example for the writing of tezkire in Persian and Turkish literature. The first biographical works in the Ottoman field appeared in the form of additions and translations to Persian tezkires, and the first independent tezkires began to be written in the 16th century. Among the works written in this field before the tezkires of Âşık Çelebi (d. 980/1572) and which can serve as an example for him are Molla Câmî's (d. 898/1492) Bahâristân and Ali Şîr Nevâî's (d. 906/1501) *Majâlisü'n-Nefâis* outside the Ottoman field, and Sehî Bey's (d. 955/1548) *Heşt Bihişt* and Latîfî's (d. 990/1582) *Tezkiretü'ş-Şuarâ* in the Ottoman field. With its original style, Âşık Çelebi's work is different from these tezkires written before him and has an important place among the other tezkires written after him in Turkish literature. While such works generally give information about the life, literary personality, and poems of poets, Âşık Çelebi wrote more specific information about poets in a first-hand and sincere style, and since he had met many of the poets, he provided extensive information about them. For some poets whom he did not have the opportunity to meet, he conveyed detailed information he heard from their relatives. In this respect, Âşık Çelebi's tezkire, in which he introduces the poets and their works whom he had the opportunity to know personally, befriended and even established a friendship with some of them, is distinguished from the others and gains additional value. In *Meşâ'irü'ş-Şuarâ*, the life and literary personality of poets belonging to many professional groups are described. It is seen that the poets mentioned in the tezkiriye have different lifestyles from each other. Undoubtedly, this situation has had an impact on the content of their works, the mazmuns they used in their poems, and their literary styles. Âşık Çelebi's tezkire, *Meşâ'irü'ş-Şuarâ*, is organized according to the ebced system. The poets are not classified according to their professions or the Sufi schools to which they belong. Based on such a need, this study analyzes the Sufi poets in *Meşâ'irü'ş-Şuarâ* and presents their works, Sufi identities and literary personalities to the attention of researchers and readers. The distribution of the poets by sects is also indicated, and an attempt is made to reveal which Sufi schools the poets of the period were more inclined towards. With the contribution of this article, it is aimed that some Sufi poets who are not well known will

be better known and understood.

Keywords

Sufism, Tezkire, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, Poet, Âşık Çelebi

Citation

Avcı, Sait. "Âşık Çelebi'nin Meşâ'irü'ş-Şu'arâ Tezkiresinde Mutasavvif Şairler". *Nisar* 2 (Mayıs 2023), 197-226.

Date of Submission	09.03.2023
Date of Acceptance	10.05.2023
Date of Publication	31.05.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	nisardergisi@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Bir edebî eseri tam olarak anlayabilmek ve onun ince manalarına nüfuz edebilmek için onu kaleme alan müellifi iyi tanımak gerekir. Eserin nesir ya da nazım olarak yazılmış olması bu önemi artıran veya azaltan bir durum olarak değerlendirilemez. Bu çalışmada bir şair tezkiresi incelenmesi sebebiyle meseleye daha çok nazım yönünden bakılmıştır. Klasik şiirimiz her ne kadar kuralları önceden belirlenmiş, belli söz kalıpları çerçevesinde gelişmiş ve mazmunlar üzerine inşa edilmiş olsa da şairin, bu sınırlar içerisinde kendisini ifade edebilmesi için duygu dünyasının ve fikri alt yapısının kuvvetli olması gerekir. Bu alt yapının oluşmasında ise insanın kalıtsal birtakım özelliklerinin yanı sıra çevresinin rolü de önemlidir. Bir şairin doğup büyüdüğü mekanlar, ailesi, arkadaş çevresi, eğitim aldığı hocalar, ders şerikleri, okuduğu kitaplar ve gezip gördüğü yerler onun duygu ve düşüncelerinin şekillenmesinde etkilidir. Bu bakımdan bir şiiri anlayabilmek için öncelikle onun şairini tanımak ve anlamak gerektiği açıktır. Bu nedenle şiir ile bilhassa klasik Türk şiiri ile ilgilenen araştırmacı ve okurların, o şairin yaşadığı dönem ile ilgili asgari tarih bilgisine sahip olması beklenir. Bu noktada genel olarak dönem tarih bilgisinin yanı sıra bir anlamda şairin özel tarihi diyebileceğimiz, onun biyografisinin bilinmesi şiiri anlama konusunda bir gereklilik ve ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ihtiyacı fark eden müellifler kendi dönemleri ve öncesinde yaşamış şairlerin hayat hikayelerini ve eserlerini anlattıkları “tezkire” ismi verilen kitaplar kaleme almışlardır.

Tezkire Arapça “zıkr” kökünden türemiştir. Sözlük anlamı “hatırlanacak şey”dir.¹ “Tezkire, maddi ve manevi kültürü oluşturan farklı meslek gruplarından eserler ortaya koyan kişilerin biyografisini anlatan bir edebi tür olarak tarif edilebilir. Daha geniş tarifıyla; tezkirelerin belli bir tasnife göre belirlenmiş kimselerin hayat hikâyeleri, sözleri, eserleri, yaptıkları, mesleğiyle ilgili hususlar hakkında bilgi vererek onların anılmasına ve unutulmamasına vesile olma gayesiyle kaleme alınan biyografik metinler olduğu söylenebilir.”² Arap edebiyatında ortaya çıkan tabakat geleneğinin bir devamı olarak Fars ve Türk edebiyatında tezkire yazımı yaygınlaşmıştır. Osmanlı coğrafyasında müstakil tezkirelerin kaleme alınmasında, yakın edebi havzalardaki öne çıkmış bazı eserlerin etkisinin olduğu söylenebilir. XV. asır şairlerinden Ali Şîr Nevâî'nin³ *Mecâlisü'n-Nefâis*⁴ adlı, tanınmış tezkiresi Türk müellifleri tarafından örnek alınmıştır.

¹ Ahmet Mermer-Neslihan Koç Keskin, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Baskı, 2005), 109.

² Fahri Kaplan, *Latîfî Tezkiresi'nde Edebî Eleştiri Terimleri ve Edebiyat Eleştirisi* (Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 1.

³ Bu konuda bk. Serdar Bulut, “Asya Coğrafyası'nın Büyük Edibi Ali Şîr Nevâî'nin Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türk Dili'ne Katkıları”, *Asya Studies Akademik Sosyal Araştırmalar*, 1, (2017), 23-41.

⁴ bk. Ali Şîr Nevâî, *Mecâlisü'n Nefâis Herâtî ve Hekîmşâh çev. Müllkahatı (Herati ve Hekimşah Tezkiresi)*, haz. A. Naci Tokmak, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017).

Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü's-Şu'arâ* isimli tezkiresinin incelendiği bu çalışmada, tasavvufi yönü olan şairler üzerinde durulmuş ve onların mutasavvif kimlikleri ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. İslam inanç ve ahlak düşüncesinin mutasavvıflar tarafından farklı bakış açıları ile ele alınıp yorumlanması sonucu ortaya çıkan tasavvufun, diğer insanlar gibi şairler üzerinde de tesiri olduğu muhakkaktır. Bu çalışmada; hem Âşık Çelebi tezkiresindeki mutasavvif şairler ile ilgili bir sayısal veri elde etmek, hem de söz konusu şairlerin tasavvufi ve edebi yönlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Tasavvuf, Allah ile kul arasındaki ihsan sürecini inceleyen ilim⁵ olarak tanımlanmaktadır. Tasavvuf, insanın bireysel ve toplumsal yaşantısında söz, tutum ve davranışlarını İslam esaslarına uygun hale getirme faaliyeti⁶ olarak da tarif edilmektedir.

İslam tarihi boyunca birçok tarikat ortaya çıkmış, büyüyüp gelişmiş ve kendi içinde kollara ayrılmıştır. Öyle ki tarihi süreç içerisinde bu tasavvufi ekollerin kendi izlerini taşıyan mekanları, giyim tarzları ve toplumsal kural anlayışları oluşmuştur. Kendine özgü bir dil de geliştiren tasavvufun bu birikimi, mutasavvif müelliflerin de katkısıyla zaman içerisinde Tasavvuf Edebiyatı diye tanımlanan bir edebi alan meydana getirmiştir. Klasik Türk edebiyatında bu alanın dışında kalan edebi eserlerde de tasavvufun izleri ve etkisi belirgin bir şekilde görülmektedir. Dönemlere göre yazılmış tezkirelerde adı geçen şairler arasında, mutasavvif olanlar bulunduğu gibi, yalnızca belli bir tarikata mensup şairleri tanıtan tezkireler de kaleme alınmıştır.

Bu çalışmada, Âşık Çelebi tezkiresindeki 426 şair incelenerek hayatı boyunca veya yaşamının bir döneminde tasavvufa girmiş şairler tespit edilmeye çalışılmıştır. Mutasavvif olduğu belirlenen şairler tarihatlara göre gruplandırılarak, hayatları hakkında kısa bilgi aktarıldıktan sonra şiirlerinden örnekler verilmiştir. Araştırmacıların ve okuyucuların söz konusu şairleri aynı başlık altında bulabilecekleri bir çalışmanın ortaya konması amaçlanmıştır. Çalışmanın sınırları göz önünde bulundurularak, verilen bilgiler mümkün olduğunca kısa tutulmuştur. *Meşâ'irü's-Şu'arâ* ve diğer tezkirelerdeki mutasavvif şairlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve eserlerindeki tasavvufi izlerin tespit edilebilmesi için daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç olduğu açıktır.

Âşık Çelebi: Asıl adı Pir Mehmed'dir. Şiirlerinde Âşık mahlasını kullanmıştır. 1520 yılında Kosova'da doğmuştur. Genç yaşta İstanbul'a gelmiş, devrin ünlü hocalarından ders almıştır. Dönemin meşhur şairleri ve âlimleri ile tanışma imkânı bulmuştur. Bunlardan bazıları; Zâtî (öl. 953/1546), Taşlıcalı Yahyâ (öl. 990/1582), Rahîmî Rahîmî (öl. 970/1562) ve Hayâlî (öl. 964/1556-57)'dir. Bursa'da şair Sa'yî (öl. 960/1552-53) ile mahkeme kâtipliği yapmıştır. Âşık Çelebi, Bursa'daki mahkeme kâtipliğinden sonra sırasıyla Silivri, Piriştine, Serfice, Narda, Manavgat, Niğbolu, Rusçuk ve Kırtova kadılığı yapmıştır. 1568'de Kırtova

⁵ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Anka Yayınları, 3. Basım, 2005), 629-630.

⁶ Hamdi Kıziler, "Hayatı Algılamada Değerleri Uygulama Yöntemi: Tasavvuf", *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 3/2, (2019), 325.

kadılığınan azledildikten sonra uzun süre üzerinde çalıştığı tezkiresini tamamlamış, mukaddimesini II. Selim (öl. 982/1574) adına tanzim ederek çektiği sıkıntılarını dile getirmiştir. Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa (öl. 987/1579) adına Arapça bir *Şakâyık Zeylî* takdim etmiştir. Bunun üzerine Üsküp kadılığına atanmış, 1572'de burada vefat etmiştir.⁸

Âşık Çelebi âlim ve sanatçı bir aileden gelmektedir. Küçük yaşlardan itibaren kıymetli hocalardan ders aldığı için kuvvetli bir edebî kültüre ve sağlam bir ilmî birikime sahiptir. XVI. yüzyılda nesir yazarlığına yeni bir soluk getirmiştir. Nesirde seciyi başarılı bir şekilde kullanmıştır. Âşık Çelebi aynı zamanda divan sahibi bir şairdir. Nesrinin aksine şiirlerini yalın bir üslupla yazmıştır. Şiirlerinde deyimlere, atasözlerine, devrin âdetlerine yer vermiştir. Kadılık yaptığı dönemde çektiği sıkıntılar ve aşk onun şiirlerinde önemli yer tutar.⁹ Âşık Çelebi'nin, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ* ve *Divan*'ı dışında on eseri daha vardır. Bu eserler: *Ravzatü'ş-şühedâ*, *Şakâyıku'n-numâniye*, *Et-Tıbre'l-mesbûk*, *Tercüme-i Şerh-i Hadîs-i Erba'în*, *Ravzu'l-ahyâr*, *Miracü'l-ayale vü Minhacü'l-adale*, *Zigetvarnâme*, *Mecmu'a-i Sukûk*, *Zeyl-i Şakâyık ve Şehrengiz-i Bursa*.¹⁰dır.

Meşâ'irü'ş-Şu'arâ: Âşık Çelebi'nin önemli eserlerinde biri *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*'dır. *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ* Osmanlı sahasında Sehi ve Latîfî tezkirelerinden sonra yazılan üçüncü tezkiredir.¹¹ *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ* 1568 yılında tamamlanarak devrin sultanı II. Selim'e sunulmuştur. Eser, mukaddime ve şair biyografileri olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Âşık Çelebi, oldukça uzun tuttuğu mukaddimede şiire dair ayrıntılı bilgiler vermiştir. Araplarda ve Osmanlıda şiirin tarihi gelişimini ele almış ve bu konu ile ilgili çeşitli örnekler vermiştir. Şiirin tarihini Hz. Adem'e dayandıran Âşık Çelebi, İslam'da şiirin yeri meselesini de ele almıştır. *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*'daki kadar hacimli bir mukaddimeye diğer tezkirelerde rastlanmaz. Tezkirenin metin kısmında I. Murat'tan (öl. 791/1389) itibaren, eserin bitirildiği 1568 yılına kadar yaşayan 426 şair anlatılmıştır. Müellifin dostu olan ve yakından tanıdığı kişiler daha samimi, ayrıntılı ve esprili bir dille tanıtılmıştır. "Âşık Çelebi, eserinde ele aldığı şairleri bizzat incelemiş, onları tanıtırken kendi yorumunu da katmıştır. Müellifin diğer tezkirecilerden en büyük farkı, eserde ismi yer alan şairlerden birçoğu ile tanışmış olması veya yakınlarından duyduğu doğru ve geniş bilgiyi vermesidir."¹²

Meşâ'irü'ş-Şu'arâ'da Adı Geçen Mutasavvıf Şairlerin Tarikatlara Dağılımı:

⁷ bk. Âşık Çelebi, *Tetimmetü'ş-Şakâ'iki'n-Nu'Mâniyye*, çev. Muhammet Hekimoğlu, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2022).

⁸ Filiz Kılıç, "Âşık Çelebi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri", *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, mlf. Âşık Çelebi (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010), 1/27-41.

⁹ Kılıç, "Âşık Çelebi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri", 1/42-43.

¹⁰ Bu konuda bk. Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 1/44-45.

¹¹ Vedat Korkmaz, *Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerinin Anekdotlar Yönünden İncelenmesi* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 12.

¹² Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 1/49-50.

Nakşibendiyye	Atâ-yı Üskübî (öl. 929/1523), Gubârî (öl. 974/1566), Hayâtî (öl. ?/?), Lâmiî Çelebi (öl. 938/1532), Necmî (öl. 978/1570), Rızâyî (öl. 987/1579), Sürûrî Çelebi (öl. 969/1562), Şeyh ilâhî (öl. 896/1491), Ulvî (öl. ?/?), Vâlihî (öl. 996/1588)
Halvetiyye	Ârifî (öl. 959/1552), Bihîştî-i Sânî (öl. 979/1571), Hâtîfî (öl. ?/?), Hızrî (öl. 954/1547), Lâyihî (ö. 973/1566), Levhî (öl. ?/?), Rusûhî (öl. ?/?), Sâlikî (öl. ?/?), Usûlî (öl. 945/1538-39), Yetîm (öl. 960/1553)
Mevleviyye	Arşî-i Sânî (öl. 1026/1617), Bekâyî (öl. 1000/1591), Dervîş Çelebi-i Sânî (öl. ?/?), Garîbî (öl. 954/1547), Günâhî (ö. 988/1580), Mânevî (öl. 980/1572), Şâhidî (öl. 957/1550), Yûsuf-ı Sîne-çâk (öl. 953/1546)
Bayramiyye	Işkî-i sâlis (öl. 984/1576)
Kalenderiyye	Meşrebî (öl. 962/1555)
Nurbahşiyye	Sehâbî (öl. 971/1564)
Vefâiyye	Şem'î (öl. 936/1530)
Diğer	Yunus Emre (öl. 720/1320 [?]), Hâletî (öl. 974/1566), Rahîmî (öl. 970/1562)

Tezkirede verilen bilgilere göre, bazı şairler hayatlarının belli dönemlerinde farklı tarikatlara intisap etmişlerdir. Sınıflandırma yapılırken bu şairler ağırlıklı olarak mensup oldukları tasavvufî ekole dâhil edilmekle birlikte, hayatları hakkında bilgi verilirken bağlandıkları tarikatların tamamına değinilmiştir.

1. Âşık Çelebi Tezkiresinde Mutasavvıf Şairler

Âşık Çelebi tezkiresindeki mutasavvıf şairlerin hayatı üzerine yapılan bu çalışmada, söz konusu şairler ile ilgili bilgiler Filiz Kılıç¹³ tarafından hazırlanan *Meşâ'irü's-Şu'arâ* adlı eserden alınmıştır. Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'da yer verdiği şairlerden bazıları hakkında daha detaylı bilgiler aktarırken, bazıları ile ilgili bilgileri oldukça kısa tutmuştur. Şairlerin birçoğunun şairlerinden örnekler de vermiştir. Söz konusu eserde, bazı şairlerin edebî şahsiyetleri üzerinde daha fazla durulup, detaylı bilgiler verilirken bazı şairlerin bu yönünden hiç bahsedilmemiştir. Bu çalışma kapsamında incelenen şairlerin, hayatı ve tasavvufî kişilikleri mümkün olduğu kadarıyla geniş bir şekilde ele alınmıştır. Şairlerin edebî şahsiyetleri hakkındaki bilgiler ise çalışmanın sınırları gereği daha kısa tutulmuştur.

¹³ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, haz. Filiz Kılıç, (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Yayınları, 2010).

1.1. Nakşibendiyye Tarikatına Mensup Şairler

Meşâ'irü'ş-Şu'arâ'da adı geçen 426 şairden 10'unun Nakşibendiyye tarikatına mensup olduğu tespit edilmiştir. Nakşibendiyye ve Halvetiyye tezkirede en çok şair müntesibi bulunan tarikat durumundadır. Bu şairler; Atâ-yı Üskübî, Gubârî, Hayâtî, Hızrî, Lâmi'î Çelebi, Necmî, Rızâyî, Sürûrî Çelebi, Şeyh İlâhî, Ulvî ve Vâlîhî'dir.

Nakşibendiyye, XIV. yüzyılda Orta Asya'da, Bahâeddin Nakşibend (öl. 791/1389) tarafından kurulduğu kabul edilen tasavvuf akımıdır. Bu tasavvuf hareketi, zamanla Hindistan, Kafkaslar, Orta Doğu, Anadolu ve akabinde Balkanlar olmak üzere geniş bir sahaya yayılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Özellikle XV. ve XVI. yüzyıllardan itibaren İslam dünyasının fikrî yapısının şekillenmesinde büyük bir etkiye sahip olan Nakşibendîlik'in Anadolu'ya girişinin ve yaygınlaşmasının Osmanlı döneminde XV. yüzyılın ikinci yarısında Simavlı Molla Abdullah-ı İlahî vasıtasıyla olduğu ilim çevrelerince kabul görmektedir."¹⁴

1.1.1. Atâ-yı Üskübî

Ahmed Yesevi'nin (öl. 562/1166) soyundan gelen şairin ataları İran'den göç etmiştir. Üsküplü olan şair ilim tahsilinden feragat ederek Nakşibendiyye tarikatına intisap etmiş sonra Üsküp'te inzivaya çekilmiştir. Atâ-yı Üskübî, Süleyman Çelebi'nin (öl. 825/1422) *Mevlid*'i üzerinde çalışarak yeniden bir mevlid yazmıştır. *Tecnîsât ve Tuhfetü'l-uşşak*¹⁵ adlı bir eseri vardır. Tezkirede şaire ait şu rubâîye yer verilmiştir:

Hâr bakma fakîr ü dervîşe

Ne bilürsin ki şâh-zâde ola

Nemed içre misâl-i âyîne

*Zihni rûşen zamîri sâde ola*¹⁶

1.1.2. Gubârî

Asıl adı Abdurrahman olan şair İstanbul'da tahsiline başlamış, medrese eğitimi sırasında şiire heves etmiştir. Daha sonra tasavvufa meylederek Emir Buhârî¹⁷ (öl. 922/1516) zâviyesinde hizmete girmiştir. Mûsikiyle de meşgul olan Gubârî, bir süre Mekke ve Medine'de kaldıktan sonra Kütahya'ya gelmiştir. Sultan Bayezid'in (öl. 918/1512) mücadelesinde yanında bulunup bir dönem hapis kaldıktan sonra serbest bırakılmıştır.

¹⁴ Hasan Demirtaş, "Nakşibendîlik'in Anadolu'da Ortaya Çıkışının Belgesi: Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, 50/23, (2018), 23.

¹⁵ bk. Üsküplü Atâ, *Tuhfetü'l-Uşşak*, haz. İ. Hakkı Aksoyak (PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018).

¹⁶ Çelebi, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, 2/1093.

¹⁷ bk. Mustafa Kara, "Emîr Buhârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/125-126.

Âşık Çelebi, onun şiirlerinin tasavvufî ve nasihat içerikli olduğunu ifade etmektedir. Tezkirede Gubârî'nin terciibendinden örnek verilmiştir:

Gâfil olma gözün aç âlem-i kübrâsın sen

*Sidre vü levh ü kalem ʻarş-ı muʻallâsın sen*¹⁸

1.1.3. Hayâtî

Adı Mehmet Çelebi'dir. Âşık Çelebi onun güzel ahlaklı, nüktedan ve şiiri iyi bilen bir kişi olduğunu söylemektedir. İstanbul'da, Sultan Selim hamamı yakınındaki evinde şiir meclisleri düzenlemiştir. Uzun süre evkâf-ı amâir kâtipliği yapmıştır. Bir süre Şam ve Halep'te bulunmuş, döndüğünde Ebu Eyyüb el-Ensârî türbesi yakınlarında bir bağ kurmuştur. Âşık Çelebi'nin cennet bağına benzettiği bu bağda, şehrin gençleri ile eğlenceler düzenlemiştir.

Önce Nakşibendiye sonra Mevlevilik tarikatına intisap etmiştir. Tasavvufî tarzda gazeller yazan şair, daha sonra melâmîliği benimsemiştir. Âşık Çelebi'nin aktardığı bilgilere göre, oldukça renkli bir hayat yaşayan Hayâtî'nin üstlendiği devlet görevlerinin yanında iyi bir şair olarak da kayıtlara geçtiği anlaşılmaktadır. Tasavvufa olan ilgisi bilinen şair, eğlenceye olan düşkünlüğü ile de Âşık Çelebi'nin dikkatini çekmiştir. Tezkirede Hayâtî'den bir beyit örnek olarak verilmiştir:

Nice taʻlim eylemiş ʻışkı ezel üstâdı gör

*Cân-ı şîrîni virür Şîrîn için Ferhâdı gör*¹⁹

1.1.4. Lâmiî Çelebi

Lâmiî Çelebi, Bursa'nın eski ailelerinden birine mensuptur. Babası, Sultan Bayezid'in hazine defterdarlığını yapmıştır. Devrin önemli hocalarından ders alan ve ilmi eğitimi tamamlayan Lâmiî Çelebi, daha sonra Nakşibendiye şeyhi Emir Efendi'ye intisap etmiştir.

Âşık Çelebi, onun şiirin yanı sıra inşâda da maharetli olduğunu söylemektedir. *Hüsn ü Dil*²⁰ ve *Ferhad-nâme*²¹ adlı eserlerini Sultan Selim'e sunan şair, padişahın ilgisine mazhar olmuştur. Sultan Süleyman *Vâmık u Azrâ*'nın tercüme edilmesini istediğinde bu görev Lâmiî Çelebi'ye verilmiştir. Şair bu eserin tercümesini tamamlayarak, "gül" redifli kasidesi ile birlikte padişaha sunmuştur.

¹⁸ Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, 3/1613.

¹⁹ Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, 2/638.

²⁰ bk. Abit Şenel, *Hüsn ü Dil (İncelem-Metin)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998).

²¹ bk. Abdulkadir Erkal, *Ferhad u Şirin Ferhadname (İncelem-Metin)* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998).

Câmî'nin birçok eserini tercüme ettiği için kendisine “Câmî-i Rûm” denmiştir. Âşık Çelebi, onun mesnevileriyle meşhur olduğunu ve hicivde de başarılı örnekler verdiğini ifade etmektedir. Tezkirede Lamî Çelebi'ye ait şu beyit örnek olarak verilmiştir:

Kâni~ olmaz on sekiz bin ~âlemi feth eylese

~Arşdan a~lâ tutar çün himmetin sultân-ı ~ışk²²

1.1.5. Necmî

Bir Acem tüccarının oğlu olarak Bursa'da doğan Necmî, dönemin değerli âlimlerinden biri olarak kabul edilmiştir. İlmîni amelle bütünleştirmek amacıyla Nakşibendiyye tarikatına girmiş ve Şeyh Emir Buhari'ye intisap etmiştir. Uzlet ve halvette Lamî Çelebi ile arkadaş olmuşlardır. Yenipazar'da bir medrese kurup orada müderrislik yapan Necmî, daha sonra Kasım Paşa medresesinde de müderris olarak görev yapmıştır. Tezkirede edebî şahsiyeti hakkında bilgi verilmeyen şairin daha çok ilmi ve tasavvufî yönüne vurgu yapılmıştır. Âşık Çelebi eserinde, ona ait bir beyit nakletmiştir:

Ger kanâ~at mülkine mâlik olursan Necmiyâ

Dirlik ile beg gibi küllhan sana me~vâ yiter²³

1.1.6. Rızâyî

Rızâyî Tırnovi'de dünyaya gelmiştir. Asıl ismi Baba Mahmud'dur. Âşık Çelebi onun hakkında; “Meşrebleri Muhammedî doğrulukta halleri Hüdâyî'dir. Dört yaşından itibaren mekteb-i feyz-i ilâhi'ye müracaat etmiş, mertebe-i akl-ı heyulânîden derece-i akl-ı müstefada yükselmiştir. İlm-i yakini tahsil ederek şuhûdu keşf etmiştir.”²⁴ demektedir. Rüstem Paşa, (öl. 968/1561) ahlak ve akâid hocası talep edince bu vazifeye Rızâyî getirilmiştir. Bu görevden ayrılınca Nakşibendiyye'ye süluk etmiş, Hakîm Çelebi'den (öl. 974/1566) tövbe almıştır. Daha sonra hacca gitmiş, İstanbul'a dönünce de Ayasofya'da bir hücreye yerleşmiş burada i'tikâf ve inzivaya çekilmiştir. Rüstem Paşa'nın yıldızının tekrar parlamasıyla yeniden devlet görevine getirilmiştir.

Âşık Çelebi, Rızâyî'nin edebî yönünden bahsederken; “Harflerin zarfına sığmayan ilâhî sırları şiir elbisesi ile eda ederdi. Mücâhede ve müşâhede hallerini nesir ile inşa etmiştir. Arapça kasideleri vardır. Farklı konularda yazılmış faydalı birçok risaleleri, nazım ve nesir makaleleri vardır. Rüstem Paşa'nın vefatı hakkında yazılmış bir risalesi vardır.”²⁵ ifadelerini kullanmaktadır. Bu satırlardan Rızâyî'nin iyi bir âlim ve mutasavvıf olduğu anlaşılmaktadır. Şiirlerinde tasavvufî coşkunluğun hakim olduğu anlaşılan şairin, nesirde

²² Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, 2/751.

²³ Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, 2/865.

²⁴ Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, 3/1361.

²⁵ Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, 3/1363.

de yetkin bir müellif olarak zikredilmesi dikkat çekmektedir. Meşâ'irü'ş-Şu'arâ'da Rızâyî'ye ait şu beyit verilmiştir:

Eksüğün değül Rızâyî ola mı şöhret-perest

Ârife itmez tefâvüt işihâr eksüklüğü²⁶

1.1.7. Sürûrî Çelebi

Asıl adı Mustafa olan şair, Kasım Paşa medresesinde müderris iken bu makamdan feragat ederek İstanbul'da Emir Buhârî şeyhi Abdüllatîf Çelebi'ye (öl. 971/1563) intisap etmiştir. Her türlü dünya meşgalesinden elini çeken şair, evini satarak parasıyla Kasım Paşa yakınlarında bir mescit yaptırmıştır. Daha sonra müderrislik görevine geri dönmüş haftada dört gün medresede ders verip kalan zamanını *Mesnevî-i Mevlevî* nakline ayırmıştır. Âşık Çelebi onun çok misafirperver olduğunu ve sofrasında yalnız yemek yemediğini nakletmektedir. Şairin Türkçe eserleri şunlardır: *Bahrü'l-ma'ârif*,²⁷ *Ravzatü'r-reyâhîn*, *Kitab-ı nücûm*, *Divan-ı evvel*, *Divan-ı sânî*, *Divan-ı sâlis*. Şairin ahlaki özelliklerine vurgu yapan Âşık Çelebi, onun edebî yönüne fazla değinmemiş, eserlerinin ismini vermekle yetinmiştir. Tezkirede, Sürûrî Çelebi'den aşağıdaki beyit örnek olarak verilmiştir:

Sürûrî yoluna harc itdi varın

Gamın yir öldüğünden sonra vâris²⁸

1.1.8. Şeyh İlähî

Şeyh İlähî Simav'da yetişmiştir. Âşık Çelebi onun hakkında; "Zâhir ilimlerin tahsili için Monlâ Tûsî'nin (öl. 887/1482) derslerine devam ederken dimağına seyr ü seyahat ve deryâ-yı tasavvufa dalma lezzeti gelip diyâr-ı Acem'de ser-halka-i silsile-i Nakşebendî yani Hâce Nâsîrî'd-dîn-i Ubeydullah-ı Semerkandî (öl. 895/1490) hizmetine girmiştir."²⁹ demektedir.

Şeyh İlähî, uzun süre mücâhede ve müşâhede bulunduktan sonra şeyhinin izniyle Anadolu'ya dönmüştür. Âşık Çelebi'nin ifadesiyle; bir süre memleketinde irşad görevini yerine getirmiş, sonra İstanbul'a gelerek Zeyrek camiinde kalıp kesrette vahdet kaidelerini tecrübe etmiştir. Daha sonra Vardar Yenicesi'ne giden şair, ömrünün sonuna kadar irşad vazifesi ile meşgul olmuş ve orada vefat etmiştir. Âşık Çelebi, onun şiirlerinin diğer sûfî şairler gibi tevhit eksenli ve mutasavvıfâne olduğunu bildirerek aşağıdaki beytini örnek olarak vermiştir:

²⁶ Çelebi, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, 3/1368.

²⁷ bk. İsmail Güleç, "Bahrü'l-Ma'ârif (Sürûrî)" *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* (Erişim 27 Mart 2023).

²⁸ Çelebi, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, 2/971.

²⁹ Çelebi, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, 1/285.

Çâr çîzest nâ-murâdân râ murâd ender cihân

Terk-i mâl ü terk-i câh u terk-i râhat terk-i cân³⁰

1.1.9. Ulvî

Ulvî-i Yegânoğlu diye de bilinen şair Bursalıdır. Bilgin ve faziletli bir insan olarak tanınmıştır. İlim tahsilinden feragat ederek Nakşibendiyye tarikatına intisap etmiştir. Âşık Çelebi onun gazellerinin yapmacılıktan, sanat kaygısından uzak olduğunu ve tasavvufi özellik taşıdığını ifade etmiştir. Tezkirede örnek olarak verilen aşağıdaki beyit, onun tasavvufi bakış açısını göstermesi bakımından önem taşımaktadır:

Devlete irdüm diyen dünyâda zillet ehlidür

Hâce sûd itdüm diyü zu'm itdügi hüsrânıdır³¹

1.1.10. Vâlihî

Edirneli olan Vâlihî küçük yaşlarından itibaren ilim ve marifetle meşgul olmaya başlamıştır. Babası Kurd Mu'arrif diye tanındığından kendisine Kurdzâde denmiştir. Bir süre ilim yolunda mesafe aldıktan sonra tasavvufa yönelmiştir. Hadis, tefsir ve tezkire ilmiyle meşgul olmuştur. Tezkirede, onun vaizlik yaptığı dönemde kıskançlık nedeniyle sürüldüğü bilgisi yer almaktadır.

Âşık Çelebi Vâlihî hakkında; “Hüsn-i edâda ve takrirden Asmâ'i ve Câhız gibidir. Şiir üslubunda Câmî³² ve Hâfız'ın³³ (öl. 792/1390 [?]) takipçisidir.”³⁴ ifadelerini kullanmakta ve aşağıdaki beyitini örnek olarak vermektedir:

Teşbih kılma kâyuna yârün cinânı ko

Benzetme sidre-kaddüne serv-i revânı ko³⁵

1.2. Halvetiyye Tarikatına Mensup Şairler

Meşâ'irü's-Şu'arâ'da hakkında bilgi verilen şairlerden 10'unun Halvetiyye tarikatına mensup olduğu tespit edilmiştir. Halvetiyye ve Nakşibendiyye tezkirede en çok şair müntesibi bulunan tarikat durumundadır. Halvetiyye tarikatına mensup şairler; Ârifî, Bihiştî-i Sâni, Hâtîfî, Hızrî, Lâyihî, Levhî, Rusûhî, Sâlikî, Usûlî ve Yetîm'dir.

³⁰ Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, 1/286.

³¹ Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, 2/1102.

³² bk. Muhsin Macit, “Molla Camî'nin Osmanlı Edebiyatına Tesiri-I”, *Erdem Dergisi*, 7/20, (1991), 519-528.

³³ bk. Asuman Gökhan-Deniz Erçavuş, “Hâfız-ı Şîrâzî ve Âb-ı Hayât”, *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1/1, (2018), 114-118.

³⁴ Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, 1/548.

³⁵ Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, 1/548.

Halvetiyye, Anadolu coğrafyasına Sadreddin Hiyâvî'nin (öl. 860/1455) müridlerinden Amasyalı Pîr İlyas (öl. 837/1434) aracılığıyla getirilmiştir. Yahyâ-yı Şirvânî'nin (öl. 870/1466) önemli halifelerinden bazıları Dede Ömer Rûşenî (öl. 892/1487), Habîb Karamânî (öl. 902/1496) ve Muhammed Bahâeddin Erzincânî'dir (ö. 879/1474 [?]). Halvetiyye tarikatı, Dede Ömer Rûşenî tarafından kurulan Rûşeniyye, Cemâl-i Halvetî (öl. 899/1494) tarafından kurulan Cemâliyye, Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin (öl. 910/1504) tarafından kurulan Şemsiyye ve Şemseddin Sivâsî, (öl. 1006/1597) tarafından kurulan Ahmediyye olmak üzere dört kola ayrılmıştır.³⁶ Toplumun her kesiminden insana ulaşan bir tarikat olan Halvetîlik, özellikle de XVI. yüzyılda Türk tasavvuf tarihinde önemli bir etki bırakmıştır. Halvetiyye, kendine has bilgi sistemi kapsamında, tekke kaynaklı çok sayıda mutasavvif şair yetiştirdiği gibi, tasavvufa ilgi duyan bazı divan şairlerinin de ilgisini görmüştür.³⁷ Halveti şairler, doğuştan var olan şiir yeteneklerini tasavvufun, dolayısıyla Halvetiliğin hizmetinde kullanmışlar; şiirsellik ve lirizm bakımından üst seviyede eserler vermişlerdir. Bir kısmı ise şairlik istidadları olmamasına rağmen, kendilerinden önceki şeyhlerin yaptığı gibi tasavvufi hakikatleri manzum olarak ifade etme geleneğini devam ettirmişlerdir.³⁸

1.2.1. Ârifi

Âşık Çelebi'nin verdiği bilgiye göre adı Hüseyin Çelebi'dir. Kuvvetli bir zekâyâ sahip olan şair küçük yaşlarından itibaren şiir ve inşa konusunda kendisini geliştirmeye çalışmıştır. İbrahim Paşa³⁹ (öl. 942/1536) Mısır'dan İstanbul'a döndüğünde ona bir kaside sunmuş ve İbrahim Paşa tarafından tezkirecilik görevine getirilmiştir. Daha sonra bu görevden azledilmiştir. Tezkirede, Ârifi'nin birçok hat çeşidinde başarılı örnekler verdiği bilgisi de yer almaktadır. Şair, daha sonra Mısır'a giderek İbrahim Gülşenî'ye⁴⁰ (öl. 940/1534) intisap etmiştir. Tezkirede Ârifi'nin edebî şahsiyeti hakkında bilgi verilmemiştir. Tasavvufi şiirler yazan şair, aşağıda bir beyti verilen şiiri ile meşhur olmuştur:

Gözün aç  alem-i kübrâsın sen

*Mazhar-ı eşref-i esmâsın sen*⁴¹

³⁶ Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/394.

³⁷ Ali Öztürk, "Halvetiyye Tarikatına Mensup XVI. Yüzyıl Divan Şairleri Üzerine Bir İnceleme", *Tasavvuf: İlmî Araştırmalar Dergisi*, 6/15, (2005), 250.

³⁸ Ali Öztürk, *XVI. Yüzyıl Halveti Şiirinde Din ve Tasavvuf* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 2.

³⁹ bk. Feridun Emecen, "İbrâhim Paşa, Makbul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/333-335.

⁴⁰ bk. Himmet Konur, *İbrahim Gülşenî Hayatı, Eserleri, Görüşleri* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998).

⁴¹ Çelebi, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, 2/1031.

1.2.2. Bihîştî-i Sâî

Adı Ramazan olan Bihîştî-i Sâî Vizelidir. Sa'dî Çelebi (öl. 945/1539) hizmetinde eğitimini tamamladıktan sonra Şeyh Merkez Efendi'ye intisap etmiştir. Daha sonra Çorlu'ya yerleşmiş, burada vaaz ve nasihatle meşgul olmuştur. Âşık Çelebi, onun iyi bir şair olduğunu ve orijinal hayallerle süslediği şiirini hüsn-i eda ile yazma kudreti bulunduğunu söylemektedir. *Cem Şâh u Âlem Şâh*⁴² adında bir mesnevisi vardır.

Âşık Çelebi'nin ifade ettiğine göre, her meclisin sonunda hale münasip bir gazel söyleyip gazelden önce aşağıdaki iki beyti söyleme geleneğini o başlatmıştır:

Ey gazel-hân-ı bezmgâh-ı sūrûr

Meclis ehlini aldı hâb-ı fütûr

Şevk ile tâzelenmege dil ü cân

*Bir gazel okı dinlensün yârân*⁴³

1.2.3. Hâtîfî

Edirne'de, Halvetiyye tarikatı şeyhlerinden Zâhidzâde diye tanınan bir şeyhin oğlu olan Hâtîfî'nin asıl adı Abdurrahman'dır. Âşık Çelebi onun hakkında; "Allah sevgisi ve korkusundan boş işlerle ilgilenmezdi. İlim ve irfan sahibiydi. Vaktinin çoğunu dinini güzelleştirmeye ayırırdı. Arkadaşları ile sohbet ederken dahi olsa sarhoşluk veren şeylere yaklaşmazdı. Boş vakitlerde uzanıp yatmazdı. Mürşidinin yanında bulunup onun hizmetini yapardı."⁴⁴ demektedir. Hâtîfî, şeyhiyle hacca gitmiş dönüş yolunda Kayseri'de şeyhi vefat etmiştir. Ordu-yı hümayunla Van seferine katılmak durumunda kalmış ve tevâfuk olarak kendisi de Kayseri'de vefat etmiştir. Şeyhinin yanına defnedilmiştir. Âşık Çelebi, Hâtîfî ile uzun zaman aynı ortamda bulunduğunu, onun bütün davranışlarının edep üzere olduğunu ve gençliğinde de hiçbir arzusuna kavuşamadığını bildirir. Fakirlik içerisinde, garip bir şekilde gurbette vefat ettiğini ifade eder. Âşık Çelebi, Hâtîfî'nin kişilik özelliklerinden ayrıntılı olarak bahsetmekle birlikte, edebî yönüne fazla değinmemiştir. İyi bir mutasavvıf olduğu anlaşılan şairin tezkirede aşağıdaki beyti örnek olarak verilmiştir:

Subh-dem kûyında n'eyler bunca çâker cum'a gün

*Resmdür hod eylemez dîvân beyler cum'a gün*⁴⁵

⁴² bk. Muharrem Dindar, *Bihîştî Ramazan Efendi Cemşâh u Alemşâh (Edisyon Kritik)*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999).

⁴³ Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 1/440.

⁴⁴ Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 1/529.

⁴⁵ Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 1/529.

1.2.4. Hızrî

Yenihasarlı bir demircinin oğlu olan şair ismi Hızır olduğundan Hızrî mahlasını kullanmıştır. Âşık Çelebi onun yakın arkadaşlarından biri olduğunu söyler. Hızrî'nin önceleri hevâ ve hevese mâil, bilginler zümresinin rindlerinden, şairlerin de ayak takımından olduğunu, meyhâne köşesini terk etmediğini ve eğitimini aksattığını ifade eden Âşık Çelebi, Hızrî'nin Sahn'da Taşkoprizâde (öl. 968/1561) hizmetine girdiği bilgisini vermektedir. Hızrî, bir süre irşad dairesine girerek Şeyh Merkezi'ye sûfi olmuştur. Hac görevini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek Taşkoprizâde'nin kadılığı döneminde mahkeme kâtipliği yapmış, sonra vefat etmiştir. Eserinde Hızrî'nin yaşam tarzına yönelik tespitlerini paylaşan ve devlet vazifesi ile ilgili bilgilere yer veren Âşık Çelebi, onun üst düzey bir şair sayılmayacağını ifade etmiştir. Tezkirede şaire ait şu beyit örnek olarak verilmiştir:

Resen-i zülf-i dil-âvîzi ucundan cân-bâz

Rîsmân üstine çıksa salavât ile yürür⁴⁶

1.2.5. Lâyihî

Adı Mustafa Sirozî'dir. Sahn müderrislerinden Kemâl Çelebi hizmetinde eğitimini tamamlayan Lâyihî Mısır'a gidip İbrahim Gülşeni'ye intisap etmiştir. Daha sonra hac vazifesini yapmak için gittiği Mekke ve Medine'de büyük âlimler ve mutasavvıflar ile tanışıp onlardan istifade imkânı bulmuştur. Mısır'da tanıştığı beylerbeyi Ali Paşa (öl. 965/1558) sayesinde otuz akçe ile evkaf-ı selâtinde görevlendirilmiştir. Bu görevden sonra Siroz'a gitmiş orada vefat etmiştir. Meşâ'irü'ş-Şu'arâ'da edebî şahsiyetinden bahsedilmeyen şairlerden biri de Lâyihî'dir. Müellif onun devlet görevleri ve tasavvuf eğitimi hakkında bilgi vermekle yetinmiştir. Âşık Çelebi, tezkiresine Lâyihî'nin aşağıda bir beyti verilen gazelini almıştır:

Kapundan özge olur mı bu Lâyihî'ye sened

Garîb ü bî-kes olana penâhdur işigün⁴⁷

1.2.6. Levhî

Piriştineli olan Levhî, devrin önemli hocalarından ilim tahsil etmiştir. Daha sonra Merkez Efendi'ye intisap etmiştir. Uzlete çekilerek dünya işlerini bir kenara bırakmıştır. Âşık Çelebi onun dokunaklı şiirler yazdığını, kaside, kıt'a, murabba ve gazelerinde kendine has tavra sahip olduğunu söylemektedir. Tezkiredeki bilgilerden Levhî'nin şiirlerinin, Âşık Çelebi'yi etkileyecek özellikte olduğu kanaatine ulaşılmaktadır. Müellif ile şair arasında bir dostluk bağının olduğu da anlaşılmaktadır. Levhî, Âşık Çelebi Piriştine'ye kadı olarak gittiğinde aşağıda bir matla'ı verilen gazeli onun için söylemiştir:

⁴⁶ Çelebi, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, 3/1533.

⁴⁷ Çelebi, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, 2/757.

Kâzî oluban şehrimüze Âşık Efendi

Gördi gözümüz dünyede bir âşık efendi⁴⁸

1.2.7. Rusûhî

Sofyalı olan Rusûhî'nin asıl adı Süleyman'dır. Eğitimini tamamladıktan sonra Sofyalı Şeyh Bâlî'ye⁴⁹ (öl. 960/1553) intisap etmiştir. Bazı suçlamalar nedeniyle bir süre hapis yatmıştır. Sonra şeyhinin yanında hizmete devam etmiştir. Âşık Çelebi, Rusûhî hakkındaki mâlûmâtı oldukça kısa tutarak yukarıdaki bilgileri vermekle iktifa etmiştir. Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere şairin Şeyh Bâlî'ye intisap ederek tasavvuf yoluna girdiği anlaşılmaktadır. Tezkirede, Rusûhî'nin aşığıda bir beyti verilen gazeli yer almaktadır:

Bâđ-ı cân içre dikelden kâmet-i bâlânı ben

Nûrdan bir serv olur her kanda salsam sâye ben⁵⁰

1.2.8. Sâlikî

Âşık Çelebi'nin aktardığı bilgilere göre Edirneli olan Sâlikî'nin asıl adı Ahmed'dir. Bir süre Edirne Muradiye Külliyesi'nde hanendelik yapmıştır. Şeyh İbrahim'e intisap etmek için Mısır'a gitmiştir. Meşâ'irü'ş-Şu'arâ'da, Sâlikî'ye ait şu beyit örnek olarak verilmiştir:

Kan bahrine gark itdi yaşum felegün fülkin

Sen anı şafak içre sanma ki meh-i nevdür⁵¹

1.2.9. Usûlî

Tezkirede verilen bilgilere göre, Vardar Yenicesi'nden olan Usûlî tahsiline devam ederken tasavvufa yönelmiştir. O asırda Mısır'da şöreti yayılan meşhur Şeyh İbrahim'in huzurunda nefsini terbiye etmek ve ahlakını güzelleştirmek için mücâhede ettikten sonra Anadolu'ya dönmüştür. Yenice'de sancaklarda bulunmuştur. Âşık Çelebi, Usûlî'ye dair bilgi verirken dönemin siyasi durumu hakkında da değerlendirmelerde bulunmuş ve Mısır'a giden bazı şairler için ağır eleştiriler yapmıştır.⁵² Tezkirede, Usûlî'nin aşığıda bir beyti verilen gazeli örnek olarak verilmiştir:

Ebrveş çeşm-i Usûlî nice giryân olmasun

Ađladuđınca güler ol gül gül-i râ'nâ gibi⁵³

⁴⁸ Çelebi, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, 2/744.

⁴⁹ bk. Halil Celep, *Sofyalı Bâlî Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012).

⁵⁰ Çelebi, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, 3/1357.

⁵¹ Çelebi, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, 2/941.

⁵² bk. Çelebi, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, 1/344-346.

⁵³ Çelebi, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, 1/346.

1.2.10. Yetîm

Adı Ali olan şair İstanbulludur. Âşık Çelebi'nin aktardığı bilgilere göre, Yetîm birçok farklı mesleğe girmiş fakat devamını getiremeden usanmıştır. Bir süre yeniçeri olarak görev yapmış daha sonra Şeyh Cemâl'e⁵⁴ (öl. 933/1527) intisap ederek tasavvufa girmiştir. On beş yıl nefis terbiyesi yaptıktan sonra İstanbul Sütlüce'de şeyhinin mezarı yanında yaptırdığı uzlethânedede yaşamıştır. Âşık Çelebi'nin ifadesine göre; Yetîm hiç kimseye minnet etmemiş, ihtiyacını yalnızca Allah'tan istemiştir. Bir Fireng cariyesi severek onun peşinden gitmiştir. Padişah onu on beş akçe ulufe ile silahtar olarak görevlendirmiştir. Hayreddin Paşa (öl. 953/1546) için *Mahzenü'l-esrâr* bahrinde *Lüccetü'l-ahbâr*⁵⁵ adlı eserini yazmıştır. Tezkiredeki bilgilere göre Hayrettin Paşa eseri okuyamadan ölünce şairin beklentileri boşa çıkmıştır. *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'da, Yetîm'in bir na'tından şu beyit verilmiştir:

Bağda vü ragda akan ırmaglar

*Kûyuna yüz sürmek için çağlar*⁵⁶

1.3. Mevleviyye Tarikatına Mensup Şairler

Âşık Çelebi tezkiresinde adı geçen şairlerden 8'inin Mevleviyye tarikatına mensup olduğu tespit edilmiştir. Mevleviyye, tezkirede en çok şair müntesibi bulunan üçüncü tarikattır. Mevleviyye'ye mensup şairler; Arşî-i Sâni, Bekâyî, Dervîş Çelebi-i Sâni, Garîbî, Günâhî, Mâ'nevî, Şâhidî ve Yûsuf-ı Sîne-çâk'tır.

Mevlanâ'nın vefatından sonra onu sevenler dostu Hüsameddin Çelebi'nin (öl. 683/1284) etrafında toplanmışlardır. Ondan sonra Mevlanâ'nın oğlu Sultan Veled posta oturmuştur. Sultan Veled (öl. 712/1312) Mevlevîlik tarikatının oluşumu için çaba sarf etmiştir. Fakat Mevlevîlerin Konya dışına çıkması ve organize olmasında büyük etkinin oğlu Ulu Arif Çelebi'ye (öl. 719/1319) ait olduğu ifade edilebilir. Sultan Veled'in yanında yetişenler bu neşveyi Amasya, Kırşehir ve Erzincan gibi şehirlere ulaştırırken Ulu Arif Çelebi bu halkayı genişletmiş ve Sivas, Tokat, Bayburt, Erzurum, Tebriz, Kastamonu, Denizli, Kütahya, Birgi gibi farklı beyliklerin yönetimi altında olan şehir merkezlerine ulaştırmışlardır. Böylece Mevlevîlik XIV. yüzyılda Anadolu topraklarında tanınan, bilinen bir "yol" haline gelmiştir. Konya'dan sonra Celâleddin Ergun Çelebi'nin Kütahya'da Abâpuş-ı Velî'nin Afyonkarahisar'da kurduğu Mevlevîhaneler tasavvufî hayat ve düşüncenin bütün hikmet ve derinliklerini topluma aktarma işinde önemli rol oynamışlardır.⁵⁷ Şiirle ünsiyeti olan aydın kesim, tarikat tercihinde bulunurken

⁵⁴ Bu konuda bk. Ahmet Tanyıldız, "Cemâlî, Şeyh Cemâleddîn İshâk Efendi" *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 27 Mart 2023).

⁵⁵ bk. Zehra Göre, "Yetîm/Yetîmî, Ali Çelebi" *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 27 Mart 2023).

⁵⁶ Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 2/667.

⁵⁷ Mustafa Kara, "Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ ve Mevlevîlik", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*

Mevlevîliği seçmiş ve Mevlevîlik asırlar boyunca, gerek bu kesimden, gerekse devlet ricalinden olan paşalar, beyler ve sanata ilgili zengin kişiler tarafından tercih edilen ve destek verilen tarikat olmuştur.⁵⁸

1.3.1. Arşî-i Sâni

Arşî-i Sâni Tirelidir. Âşık Çelebi onun bilgin bir şahsiyet ve latif edalara sahip bir şair olduğunu ifade etmektedir. Tezkirede verilen bilgilere göre, Mevlevîye tarikatına mensup olduğu anlaşılan Arşî-i Sâni hakkında fazla malumat bulunmamaktadır. Tezkirede onun aşağıdaki beyti verilmiştir:

Mest-i ışkundur düşer turmaz yolunda sâkiyâ

*Hâkden ref eylesen düşdüğe üftâden n'ola*⁵⁹

1.3.2. Bekâyî

Meşâ'irü'ş-Şu'arâ'da verilen bilgilere göre Bekâyî Kefelidir. İlim tahsilinden sonra Şeyh İbrahim'e intisap etmiştir. Sonra bir dönem Mevlevîye tarikatına girmiştir. Daha sonra tasavvufa mesafeli bir şekilde hayatına devam etmiştir. Âşık Çelebi onun şiiirlerinin kulağa hoş gelecek güzellikte ve gönül açıcı özellikte olduğunu ifade etmektedir. Hayatının belli dönemlerinde gelgitler yaşadığı ve tasavvufi ekol bakımından tercihlerini değiştirdiği anlaşılan Bekâyî'nin, şairlik bakımından iyi bir seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Âşık Çelebi, tezkiresini kaleme alırken açık, net ve samimi bir üslup kullanmıştır. Şairlik istidadı görmediği bazı şairlere dair düşüncelerini açıkça ifade etmekten çekinmediği gibi kabiliyetine kanaat getirdiği şairleri de birtakım süslü ifadelerle övmeyi ihmal etmemiştir. Âşık Çelebi tarafından övülen ve şairlik özellikleri takdir edilen Bekâyî'nin iyi bir şair olduğunu ifade etmek yerinde bir tespit olacaktır. Tezkirede Bekâyî'nin aşağıdaki beyti örnek olarak verilmiştir:

Kirpügün tîr-i cefâ kaşlarun anun yayı

*Kurup ol yâyi şikâr itsen olur dünyâyı*⁶⁰

1.3.3. Dervîş Çelebi-i Sâni

Âşık Çelebi'nin ifadesine göre, Dervîş Çelebi-i Sâni Konya Mevlana köçeklerinden Kâsım Paşa dervişi diye tanınmış bir zattir. Âşık Çelebi onun şiiirlerinin güzel olduğunu, bununla birlikte inşadaki başarısı ile tanındığını söylemektedir. Sultan Mustafa'nın divan kâtibi reisliğini yapan şair daha sonra uzlete çekilmiştir. Dervîş Çelebi-i Sâni'nin iyi bir

Dergisi, 1/1, (2006), 9.

⁵⁸ Semih Ceylan, (ed.), *Mevlevîye, Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür* (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 521.

⁵⁹ Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 2/1067.

⁶⁰ Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 1/426.

şair olmakla birlikte onun asıl kabiliyetli olduğu alanın inşa olduğu anlaşılmaktadır. Âşık Çelebi eserinde, Dervîş Çelebi-i Sâni'nin aşağıdaki beytini örnek olarak vermiştir:

Böyle ser-geşte vü zâr itmeden eflâk beni

*Hoş idi ger ideyidi bir avuç hâk beni*⁶¹

1.3.4. Garîbî

Asıl adı Mehmed olan Garîbî'nin memleketi Yenice Vardarı'dır. Tezkiredeki bilgilere göre gençlik çağında Usûlî'nin muhabbet halkasına dâhil olup Mevleviyye tarikatına girmiş, Yûsuf-ı Sîne-çâk'ın yolundan gitmiştir. Konya Mevlana dergâhında manevi eğitimini almıştır. Bir süre Bursa'da Âşık Çelebi'nin yanında kaldıktan sonra memleketine geri dönmüştür. İstanbul'da vefat etmiştir. Âşık Çelebi onun için; "Şiirleri letafetli, hoşça manalar bulmada maharetli bir şairdir. Kaside, gazel ve mesnevîde ustadır."⁶² demektedir. Âşık Çelebi, erken yaşta ölmeseydi onun çok güzel eserler vereceğini söylemektedir. Garîbî de Âşık Çelebi'nin şiirdeki kabiliyetini övdüğü şairlerden biridir. Onun özellikle kaside, gazel ve mesnevîde başarılı olduğunu ifade eden Âşık Çelebi, aşağıdaki beyti örnek olarak vermiştir:

Olur kim cân u dil yandursa cismüm nâ-gehân âteş

*Varur yağmaga nakdi kanda yaksa bir dükân âteş*⁶³

1.3.5. Günâhî

Adı Hasan'dır. Vardar'da yetişen önemli şairlerden biridir. Âşık Çelebi'nin bildirdiğine göre, *Mesnevî*'de Yûsuf-ı Sîne-çâk'ın öğrencisidir. Günâhî, şair Hayretî (öl. 941/1534) kör olduktan sonra onu meclislere götürmüş ve ona yardımcı olmuştur. Âşık Çelebi onun dünya malından istiğna ederek tevekkül hazinesini benimseyen örnek bir kişi olduğunu söylemekte, mecâzi ve hakiki aşkı tattığını da eklemektedir. Günâhî, hacca gitmiş; döndüğünde uzun zaman Konya ve Tırhala'da yaşamıştır. Âşık Çelebi onun şairlik yeteneğinin üstün olduğunu söylemektedir. Günâhî, tezkirede şairlik istidadı yanında kişilik özelliklerine de değinilen ve dünya malına değer vermemesi, tevekkül sahibi olması, mecazi ve ilâhî aşkı tatması yönüyle övülen isimlerden biridir. Âşık Çelebi eserinde onun şu beytine yer vermiştir:

Ey gönül çâlâk isen sâhib-nazar kıl arzû

*Azmi der ummâna dek âb-ı revânun yügrüğü*⁶⁴

⁶¹ Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, 1/523.

⁶² Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, 3/1633.

⁶³ Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, 3/1633.

⁶⁴ Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, 2/723.

1.3.6. Mâ'nevî

Mevlevî olduğu için Mâ'nevî mahlasını alan şair Selaniklidir. Tezkiredeki bilgilere göre; Mâ'nevî aynı zamanda Mushaf yazan bir kâtiptir. Âşık Çelebi'nin ifadesine göre, Mâ'nevî şiiirlerini o kadar gönül yakıcı ve niyazla okurmuş ki duyanlar ah etmekten kendilerini alamazlarmış. Âşık Çelebi, şairin hayatına dair verdiği kısa bilgiye ilave olarak onun şiiirlerini okurken gösterdiği samimi duyguyu da ifade etmiştir. Her şair için bu şekilde özel değerlendirmelerde bulunmayan müellifin şair Mâ'nevî'nin bu yönünden etkilendiği anlaşılmaktadır. *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*'da şairin aşağıdaki matla'ı örnek olarak verilmiştir:

Devr ider Ka'be-i kâyunda senün leyl ü nehâr

*Raks urur şemsi külâhıyla kamer mevlevivâr*⁶⁵

1.3.7. Şâhidî

Zâhirî ilimlerde tahsilini tamamlayan Şâhidî daha sonra Âşık Çelebi'nin ifadesiyle; "Konya'da Mevlana âstânesinde hâlet-i bî kıyâsa râzî olmayıp sema ile huzur bularak kesb-i şuhûd u hâlet eylemiştir."⁶⁶ Aşağıdaki beyitte Şâhidî'nin Mevlevî olduğu ifade edilmektedir:

Sorarsan mevlidinden Muğlavîdür

*Tarîkinden sorarsan Mevlevî'dür*⁶⁷

Tezkirede verilen bilgilere göre; Şâhidî Mevlânâ dergâhında mânevi eğitimi aldıktan sonra memleketine dönmüştür. Uzlet köşesine çekilerek kalan ömrünü ibadetle ve bazı faydalı te'liflerle geçirmiştir. *Gülîstan*'ı Türkçe şerh etmiştir. Her çocuğun okuyup ezberlemesinin gelenek haline geldiği, marifetle hazırlanmış manzum bir Arapça lügatı bulunmaktadır. Âşık Çelebi tarafından hayatı ve eserleri hakkında daha detaylı bilgiler verilen Şâhidî'nin, *Gülîstan Tercümesi* ve *Arapça Lügat*'i dikkat çekmektedir. Tezkirede şairin aşağıdaki beyti örnek olarak verilmiştir:

Bu sözümi ez-ber it gönlünün aç pâsını

*În suhanem yâd kun jeng-i dilet mî zedây*⁶⁸

1.3.8. Yûsuf-ı Sîne-çâk

Memleketi Vardar Yenicesi olan Yûsuf-ı Sîne-çâk, şair Hayretî'nin kardeşidir. *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*'da verilen mâlûmata göre, ilim tahsili sırasında tasavvufa meylederek Mısır'da Şeyh İbrahim'e intisap etmiştir. Daha sonra Konya'da Mevlana âsitânesinde

⁶⁵ Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 2/823.

⁶⁶ Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 3/1410.

⁶⁷ Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 3/1410.

⁶⁸ Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 3/1410.

manevi eğitimine devam etmiştir. Mevlana'nın *Divan-ı Kebir*'inin bazı beyitlerini şerh etmiştir. Ömrünün çoğunu seyahatlerde geçiren şair İstanbul'da vefat etmiştir. Hüseyin Çelebi, şairin mezar taşını Mevlevî külahı şeklinde yaptırmıştır. Yûsuf-ı Sîne-çâk'ın arkadaşı Cihân Bâlî için yazdığı, murabba nazım şeklindeki mersiyesi şöyledir:

Tîg-i mevt ile cihânı çünki bî-cân eyledün

Dürr-i sâf iken tenin mânend-i mercân eyledün

Ehl-i ışkun gözleri yaşını ummân eyledün

*N'eyledün ey çerh-ı hûnî n'eyledün kan eyledün*⁶⁹

1.4. Bayramiyye Tarikatına Mensup Şairler

Âşık Çelebi tezkiresinde, Bayramiyye tarikatına mensup şair olarak yalnızca Işkî-i Sâlis tespit edilmiştir.

Bayramiyye, Anadolu'da yetişen bir mutasavvif tarafından kurulan ilk Türk tarikatıdır. Kurucusu henüz hayattayken Ankara çevresinde yayılmıştır. Bayramiyye hakkındaki bilgiler yalnızca Türkçe kaynaklarda bulunur. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin (öl. 833/1430) ölümünün ardından Bayramiyye tarikatı, Akşemseddin'e (öl. 863/1459) nisbet edilen Şemsiyye ve Ömer Sikkînî'ye (öl. 880/1475) nisbet edilen Melâmiyye isimli iki büyük kola ayrılmıştır. Bayramiyye tarikatı Şemsiyye kolu tarafından devam ettirilmiştir.⁷⁰ Bayramiyye'nin kurulduğu dönemlerde tarikata mensup şeyh ve dervişlerin önemli bir kısmının, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin geleneğine bağlı kalarak daha çok çiftçilik veya zanaatkarlıkla meşgul oldukları anlaşılmaktadır. Bayramî-Melâmîliği'nde ise bu geleneğin daha sistemli bir şekilde devam ettirildiği görülmektedir. Bayramî-Melâmî kutuplarının birçok farklı meslek grubuna mensup oldukları bilinmektedir. Buna karşın, Şemsiyye kolu ile ortaya çıkan şubelerin şeyhleri ise müritlerinin eğitimi ile meşgul olmanın yanında, bazı dönemlerde müderrislik veya vâizlik görevi yapmışlardır.⁷¹

1.4.1. Işkî-i Sâlis

Yenihasarlı olan şairin asıl adı İlyas'tır. Tezkirede aktarılan bilgilere göre, Yeniçeri olarak görev yapan şair, şiire olan ilgisini her zaman devam ettirmiştir. Tezkirede ayrıca Işkî-i Sâlis'in Alman seferinde öldü diye ulûfesinin kesildiği ancak daha sonra ortaya çıkıp İstanbul'da Mü'eyyed-zâde Şeyh Hacı Efendi zaviyesinde sûfî olup Hacı Bektaş (öl. 669/1271 [?]) kisveti yerine Hacı Bayram tâcını giydiği bilgisi yer almaktadır. Şair, bu dönemde Âşık Çelebi ile de tanışmıştır. Üsküdar'da denize karşı bir eve yerleşmiş burada

⁶⁹ Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, 2/688.

⁷⁰ Fuat Bayramoğlu, Nihat Azamat, "Bayramiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/269.

⁷¹ Semih Ceylan, (ed.), *Bayramiyye, Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür* (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 832.

dostları ile sohbet meclisleri kurmuştur. Âşık Çelebi, onun uzun süren sohbet ve eğlence meclislerinden sonra Yenihisar'daki evine taşındığını bildirmektedir. *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*'da İşkî-i Sâlis'e ait şiir örneğine yer verilmemiştir.

1.5. Kalenderiyye Tarikatına Mensup Şairler

Tezkirede hakkında bilgi verilen şairlerden yalnızca Meşrebî'nin Kalenderiyye tarikatına mensup olduğu tespit edilmiştir.

Dünyayı ve dünyaya ait şeyleri önemsemeyen, yaşadıkları toplumun inanç ve geleneklerine karşı duran, bu düşüncelerini kılık kıyafet ve davranışlarıyla günlük yaşamlarına yansıtan mutasavvıflara kalender ve bunların temsil ettiği tasavvufî topluluklara da genel anlamda Kalenderiyye adı verilmiştir.⁷² Kalenderîliğin temel kabulünde, dünyaya değer verilmemesi durumu yatar. Dervişlerin dünya ile ilgili hiçbir kaygı ve merakları yoktur. Şahsi ihtiyaçların dahi yarın endişesinden uzakta günlük olarak karşılanması, bu dervişlerin dünya ve zaman karşısındaki durumlarını anlatacak ölçüdedir. Kalenderlik kisvesine bürünen ve her türlü kaygıdan kendilerini arındıran dervişlerin, içlerinde oluşturdukları dünya bugün ve yarın kaygısını ortadan kaldırmaktadır. Bu kaygıdan âzat olma durumu, aynı zamanda dünya ve ukba kaygısını da bertaraf etmektedir.⁷³

1.5.1. Meşrebî

Âşık Çelebi'nin aktardığı bilgilere göre İstanbullu bir bıçakçının oğlu olan Meşrebî, sazandeler ve hanendeler ile birlikte icralara katılmıştır. Sesi güzel olduğu için şiire ve musiki ilmine ilgi duymuştur. Haydarhâne'ye giderek Kalenderî olmuştur. Musiki merakı sebebiyle yazdığı şiirleri okumuş, bu şekilde şöhret bulmuştur. Manisa'da vefat etmiştir. Meşrebî, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*'da hakkında bilgi verilen şairler arasında sesinin güzelliği ve musikiye olan ilgisi ile öne çıkan bir şairdir. Tezkirede, Meşrebî'nin bir gazeline yer verilmiştir. Gazelin matla'ı şöyledir:

Firâkunla za'îf ü nâ-tüvân ü derdnâkem ben

*Gamundan şerha şerha pâre pâre çâk çâkem ben*⁷⁴

1.6. Nurbahşiyye Tarikatına Mensup Şairler

Meşâ'irü'ş-Şu'arâ'da adı geçen şairlerden birinin Nurbahşiyye tarikatına mensup olduğu tespit edilmiştir. O da Sehâbî'dir.

⁷² Nihat Azamat, "Kalenderiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/253.

⁷³ Orhan Kılıçarslan, *Kalenderi Bir Şairin Divanı'ndan Yansımalar* (Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2016), 1/64.

⁷⁴ Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 2/815.

Nurbahşiyye tarikatının kurucusu Seyyid Muhammed Nurbahş (öl. 869/1464) İran'da doğmuştur. Gençliğinde dinî ilimleri öğrenmek için Herat'a gitmiştir. Sonra Huttalân'a giderek Kübrevî tarikatı şeyhi Hâce İshak Huttalânî'ye (ö. 826/1423) intisap etmiş ve onun müridi olmuştur. Huttalânî'nin bir müridinin rüyasında bir nurun Seyyid Muhammed'e indiğini ve ondan diğer müridlere yayıldığını gördüğü, bunun üzerine Huttalânî'nin ona "Nûrbahş" lakabını verdiği nakledilmektedir.⁷⁵

1.6.1. Sehâbî

Aslen Acem olan Sehâbî Hemedanlıdır. Âşık Çelebi'nin bildirdiğine göre Sultan Süleyman Tebriz'e gittiğinde onu Anadolu'ya getirmiştir. Şair burada devrin önemli ilim adamları ile dost olmuştur. Seyyid Muhammed Nur-bahş tarikatına sülûk etmiş ve uzlet köşesine çekilmiştir. *Kimyâ-yı Sa'âdet Tercümesi*⁷⁶ bulunmaktadır. Tezkirede şairin edebî şahsiyeti hakkında bilgi verilmemiştir. Aşağıda verilen beyit Sehâbî'ye aittir:

Gözümde sîm-i eşk ü sînem üzre dâgum var

*Gedâ-yı kûy-ı ışkâm sîm ile zerden ferâgum var*⁷⁷

1.7. Vefaiyye Tarikatına Mensup Şairler

Âşık Çelebi tezkiresinde verilen bilgilere göre, bir şair müntesibi bulunan tarikatlardan biri de Vefâiyye'dir. Bu tarikata mensup şair Şem'î'dir.

Vefâiyye'nin kurucusu Ebü'l-Vefâ'nın (öl. 896/1591) soyu İmam Zeynelâbidîn'e (öl. 94/712) dayanır. Babası Seyyid Muhammed, Irak'ta yaşamakta iken burada seyyidlerin maruz kaldığı bir takibat nedeniyle Kûsan bölgesine gitmiş, Ebü'l-Vefâ burada dünyaya gelmiştir. Ebü'l-Vefâ, Bağdat'ta başladığı eğitimine Buhara'da devam etmiştir. Sonra Bağdat'a geri dönüp Irak'ta zamanın büyük şeyhlerinden biri olarak bilinen Ebü Muhammed Abdullah b. Talha eş-Şenbekî'ye intisap etmiştir. Şeyhi kendisine vefa ve sadakatinden sebebiyle Ebü'l-Vefâ adını vermiştir. Ebü'l-Vefâ sülûkünü tamamladıktan sonra icâzet alarak irşad faaliyetine başlamıştır.⁷⁸

1.7.1. Şem'î

Şem'î, Şeyh Vefa'nın müridlerindedir. Âşık Çelebi, onun kendi yağıyla kavrulan kanaatkâr bir insan olduğunu söylemekte ve onun kimi zaman sûfîlerin zikir halkasına dâhil olduğunu kimi zaman da meyhane köşelerinde, içki meclislerinde hazır

⁷⁵ Necdet Tosun, "Nurbahşiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/248.

⁷⁶ bk. Sadık Yazar, "Gazzâlî'nin XIII-XIX. Yüzyıllar Arasında Batı Türkçesinde Tercüme Edilen Eserleri", *Divân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 67-156, 16/31, (2011), 88-91.

⁷⁷ Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, 2/947.

⁷⁸ Haşim Şahin, "Vefâiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/600.

bulduğunu ifade etmektedir. Âşık Çelebi, onun şiirlerinin âşıkâne ve gönül yakıcı olduğunu ifade etmekte ve muasırlarına göre şiirinin üstün olduğunu söylemektedir. Şem'î bir gece Vefa hankâhına dostlarını davet etmiş; siz zikirle meşgul olun müsadenezle ben biraz istirahat edeyim demiş. Dostları bir süre zikir yaptıktan sonra uyandırmaya gittiklerinde vefat ettiğini görmüşlerdir. Âşık Çelebi'nin, eserinde detaylı malumat verdiği şairlerden biri de Şem'î'dir. Müellif, onun hem kişisel özelliklerini anlatmış hem de edebî ve tasavvufi kişiliğini açık sözlülükle dile getirmiştir. Verilen bilgilere göre hayatı boyunca bazı gelgitler yaşayan şair, kimseye minnet etmeyen, gönlünce hayat sürme gayesi ile hareket eden bir zattır. Âşık Çelebi'nin ifadelerinden onun üst düzey bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Tezkirede Şem'î'nin şu beytine yer verilmiştir:

Halâs olmak ne mümkün bir gönül kim mübtelâ olsa

*Alınmaz ışık elinden iki âlem bir yana olsa*⁷⁹

1.8. Diğer Tarikatlara Mensup Şairler

Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*'da bazı şairlerin mutasavvif olduklarından bahsetmekle birlikte onların hangi tarikata mensup olduklarının bilgisini vermemiştir. Söz konusu şairlerin intisap ettikleri şeyhlerin ismini zikretmekle yetinmiştir. Tezkirede, çok bilinen şairlerden Yunus Emre'nin şeyhi Tapduk Emre'nin ismi geçmektedir. Bazı kaynaklarda Tapduk Emre'nin Hacı Bektâş-ı Velî'ye ve Yeseviyye'ye bağlılığı ifade edilse de bu çalışmada, tasavvuf ilminin konusu olan bu meseleye girmeme ve söz konusu şairi diğer tarikatlara mensup şairler arasında inceleme tercih edilmiştir. Âşık Çelebi, şair Hâletî ve Rahîmî'nin de yalnızca intisap ettikleri şeyhlerin ismini vermiştir. Söz konusu şeyhler hakkında başka bir bilgi bulunmamaktadır. İsim benzerliği nedeniyle şairlerin mensup oldukları tarikatlar ile ilgili hatalı bilgi vermemek adına, bu şairleri de diğer tarikatlara mensup şairler arasında incelemenin daha uygun olacağı kanaati ile hareket edilmiştir.

1.8.1. Yunus Emre

Yunus Emre Bolulu olup Tapduk Emre'nin müridlerindedir. Mezarı Kırşehir'dedir. Âşık Çelebi'nin ifadesiyle; "Söz lisanını hal diline tercüme etmiş takva sahibi bir derviştir."⁸⁰ Başka kaynaklarda Yunus Emre hakkında farklı ve daha detaylı bilgiler bulunmakla birlikte bu çalışma Âşık Çelebi tezkiresi ile sınırlı tutulduğundan, bu eserde verilen bilgileri aktarmakla iktifa edilmiştir. Aşağıda Yunus Emre'nin çok bilinen bir beyti örnek olarak verilmiştir:

Nazar eyle itüri bâzâr eyle götürü

*Yaradılanı hoş gör yaradandan ötüri*⁸¹

⁷⁹ Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 3/1444.

⁸⁰ Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 2/689.

⁸¹ Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 2/689.

1.8.2. Hâletî

Hâletî'nin memleketi Köstendil İlçası olup asıl adı Abdullah Çelebi'dir. Âşık Çelebi'nin bildirdiğine göre, zarif tabiatlı olan şair dünya işlerini terk ederek ilâhî aşka bağlanmıştır. İlim tahsili için Halep'e gitmiş; orada Şeyh Üveys'den tövbe alarak halvet ve uzlete çekilmiştir. Daha sonra Anadolu'ya dönen şair, Anadolu kazaskeri Kâdirî Efendi⁸² (öl. 1084/1674) ile irtibat kurmuştur. Kâdirî Efendi evladı gibi sevdiği Hâletî'yi padişaha arz etmiş böylece defterdarlığa görevlendirilmesini sağlamıştır. Daha sonra kadı olan şair, annesinin rızasını almak için Rumeli'ye geçmiştir. Gelibolu, Yenişehir, Filibe ve Selanik'te kadılık yapmıştır. Âşık Çelebi'nin söylediğine göre, şiire melekesi olmasa da galebe-i aşk ve cezbe-i şevk ile gönlüne gelenleri kelimelelere dökmüştür. Yine Âşık Çelebi'nin ifadesine göre şairin, şiirlerini yazarak kaydetme amacı olmamıştır. Tezkirede Hâletî'nin şu beytine yer verilmiştir:

Bana bir câm ile besdür temâşâ-yı hayâl-i yâr

Sana âyine-i İskender ü dünyâ temâşâsın⁸³

1.8.3. Rahîmî

Rahîmî'nin babası Amasyalı Mehmet Çelebi'dir. Vazifesi gereği Bursa'ya göç etmiştir. Asıl adı Abdurrahim olan şair, Şeyh Abdül-mü'min'den tövbe alıp onun dervîşi olmuştur. Âşık Çelebi'nin bildirdiğine göre hüsn-i hatta ta'lik yazı türünde maharetli olan şair, yazı yazarak geçimini sağlamıştır. *Seb'a-i Seyyare*⁸⁴ isimli Keyvân ve Behram konulu bir eser yazmıştır. Âşık Çelebi onun için; "Şiiri kâmil ve yekdesttir. Celîlî'nin (öl. 977/1569) taklitçisidir. Şiiri gönle hoş gelecek derecede güzeldir. Lafız ve manada, fesâhat ve belâgatten istifade etmiştir."⁸⁵ demektedir. Rahîmî de tezkirede adı geçen hattat şairlerden biridir. *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'da Rahîmî'ye ait aşağıdaki beyit örnek olarak verilmiştir:

Tayanma hüsn-i bî-bünyâduna ey gonce-leb gör kim

Ne mir'ât-ı Sikender'den nişân ne câm-ı Cem kaldı⁸⁶

Sonuç

Bu çalışma sonucunda *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'da ismi geçen 426 şairden 35'inin mutasavvif olduğu tespit edilmiştir. Bu şairlerden bazıları erken yaşlarda, bazıları ise ileri yaşlarda

⁸² bk. Kadri Hüsnü Yılmaz, "Kâdirî, Abdülkadir Hamîdî Efendi", *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 27 Mart 2023).

⁸³ Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 2/611.

⁸⁴ bk. Yunus Kaplan, "Rahîmî, Abdurrahim Rahîmî Efendi" *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 27 Mart 2023).

⁸⁵ Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 2/611.

⁸⁶ Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 3/1355.

tasavvufa girmiştir. Tezkirede ismi geçen mutasavvıf şairlerin büyük bir kısmının doğum yerinin İstanbul, Edirne, Amasya, Manisa, Bursa, Kütahya, Kastamonu, Trabzon, Sinop gibi şehirler ve Balkanlar bölgesi olduğu görülmektedir. Bu yerleşim yerlerinin dönemin ilim ve sanat merkezleri olması, önemli şairlerin yetişmesine zemin hazırlamıştır. Balkan şehirlerinde doğan mutasavvıf şairlerin sayısının da oldukça fazla olduğu ve Osmanlı sarayında büyük ilgiye mazhar oldukları dikkat çekmektedir.

Tezkirede ismi geçen mutasavvıf şairlerin çoğu İbrahim Gülşenî, Merkez Efendi ve Emir Buhârî gibi büyük mutasavvıflara intisap etmişlerdir. Dönemin büyük sûflerinin sohbet halkasına dâhil olmak için Mısır'a giden şair sayısı oldukça fazladır. Âşık Çelebi, şair Usûlî'nin hayatı hakkında bilgi verdiği bölümde dönemin önde gelen bazı şahsiyetleri hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Anadolu'ya ilhâd tohumlarının ekilmesi ve Nesimiyyat düşüncesinin getirilmesinden sorumlu tuttuğu bazı şairleri ve onların şeyhlerini tenkit etmiştir. Tezkiredeki üslubundan açık sözlü bir karaktere sahip olduğu anlaşılan Âşık Çelebi, yaşadığı dönemin sosyal ve siyasi durumuna kayıtsız kalmamış ve yanlış gördüğü uygulamaları yeri geldikçe eleştirmiştir.

Âşık Çelebi tezkiresindeki mutasavvıf şairlerin incelendiği bu çalışma sonucunda, söz konusu eserde en çok mensubu bulunan tarikatların Nakşibendiyye, Halvetiyye ve Mevleviyye olduğu tespit edilmiştir. Eserde Bayramiyye, Kalenderiyye, Nurbahşiyye ve Vefâiyye tarikatlarına mensup birer şair bulunmaktadır. Tezkirede, mutasavvıf oldukları bilgisi verilen şairlerden bazılarının hayatının gelgitlerle dolu olduğu görülmektedir. Şemî, Bekâyî ve Hayâtî gibi şairler önceleri tasavvufi bir hayat yaşarken sonradan tasavvufun dışına çıkmayı tercih etmişlerdir. Hayâtî isimli şair tasavvuftan uzaklaştıktan sonraki hayatını eğlence meclislerinde ve içki sofralarında geçirmiştir. İnsan tabiatı gereği bu tür örneklerin her zaman görülebileceği değerlendirildiğinden zikredilen şairler çalışmanın dışında tutulmamıştır. Bu çalışma ile söz konusu tezkiredeki mutasavvıf şairler ve onların edebî şahsiyetleri incelenerek, bir bütünlük içerisinde araştırmacı ve okuyucuların istifadesine sunulması amaçlanmıştır. Farklı müelliflere ait tezkirelerdeki mutasavvıf şairler hakkında yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar ile konunun kapsamlı bir şekilde ele alınıp, daha isabetli tespitler yapılabileceği ifade edilebilir.

Kaynakça | References | مصدر

- Aksoyak, İsmail Hakkı. "Üsküplü Atâ". *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 26 Mart 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ata-uskuplu-ata>
- Atâ, Üsküplü. *Tuhfetü'l-Uşşâk*. haz. İ. Hakkı Aksoyak, PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018.
- Azamat, Nihat. "Kalenderiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/253-256. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Bayramoğlu, Fuat-Azamat, Nihat. "Bayramiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/269-273. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Bulut, Serdar. Asya Coğrafyası'nın Büyük Edibi Ali Şîr Nevâî'nin Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri Ve Türk Dili'ne Katkıları. *Asya Studies: Akademik Sosyal Araştırmalar*, 1, (2017), 23-41.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları, 3. Basım, 2005.
- Celep, Halil. *Sofyalı Bâlî Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*. (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012).
- Ceylan, Semih. (ed.), "Bayramiyye". *Türkiye'de Tarikatler Tarih ve Kültür*. İsam Yayınları, İstanbul, 2015, 781-847.
- Ceylan, Semih. (ed.), "Mevleviyye". *Türkiye'de Tarikatler Tarih ve Kültür*. İsam Yayınları, İstanbul, 2015, 489-544.
- Ceylan, Semih. (ed.), "Nakşibendiyye". *Türkiye'de Tarikatler Tarih ve Kültür*. İsam Yayınları, İstanbul, 2015, 611-692.
- Çelebi, Aşık. *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, haz. Filiz Kılıç, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010.
- Çelebi, Aşık. *Tetimmetü's-Şakâ'iki'n-Nu'Mâniyye*, çev. Muhammet Hekimoğlu, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2022.
- Demirtaş, Hasan. Nakşibendîlik'in Anadolu'da Ortaya Çıkışının Belgesi: Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi. *Vakıflar Dergisi*, 50/23, (2018), 23-46.
- Dindar, Muharrem. *Bihîstî Ramazan Efendi Cemşâh u Alemşâh (Edisyon Kritik)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Emecen, Feridun. "İbrâhim Paşa, Makbul". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/333-335. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Emecen, Feridun. "Mustafa I". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/272-275. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Erkal, Abdulkadir. *Ferhad u Şirin Ferhadname (İncelem-Metin)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Gökhan, Asuman-Erçavuş, Deniz. Hâfız-ı Şîrâzî ve Âb-ı Hayât. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1/1, (2018), 113-132.

- Göre, Zehra. "Yetîm/Yetîmî, Ali Çelebi". *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı isimler Sözlüğü*. Erişim 27 Mart 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/yetim-yetimi-ali-celebi>
- Güleç, İsmail. "Bahrü'l-Ma'ârif (Sürûrî)". *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. Erişim 27 Mart 2023. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/bahrul-ma-arif-sururi>
- Kara, Mustafa. Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ ve Mevlevîlik, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, (2006), 1-22.
- Kara, Mustafa. "Emîr Buhârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/125-126. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kaplan, Fahri. *Latîfî Tezkiresi'nde Edebî Eleştiri Terimleri ve Edebiyat Eleştirisi*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Kaplan, Yusuf. Rahîmî, "Abdurrahim Rahîmî Efendi". *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 27 Mart 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rahimi-abdurrahim-rahimi-efendi>
- Kılıç, Filiz. "Âşık Çelebi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri". *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, mlf. Âşık Çelebi. 1/27-41. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010.
- Kılıçarslan, Orhan. *Kalenderi Bir Şairin Divanı'ndan Yansımalar*. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, (2016), 58-70.
- Kızıler, Hamdi. *Hayatı Algılamada Değerleri Uygulama Yöntemi: Tasavvuf*. Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi, 3/2, (2019), 320-338.
- Korkmaz, Vedat. *Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerinin Anekdotal Yönünden İncelenmesi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Konur, Himmet. *İbrahim Gülşeni Hayatı, Eserleri, Görüşleri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.
- Macit, Muhsin. "Molla Camî'nin Osmanlı Edebiyatına Tesiri-1". *Erdem Dergisi*, 7/20, (1991), 519-528.
- Mermer, Ahmet-Koç Keskin, Neslihan. *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Baskı, 2005.
- Nevâî, Ali Şîr. *Mecâlisü'n Nefâis Herâtî ve Hekîmşâh çev. Mülkahatı (Herati ve Hekimşah Tezkiresi)*. haz. A. Naci Tokmak, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.
- Niyazioğlu, Ashı-Aynur, Hatice. (eds), *Âşık Çelebi ve Şairler Tezkiresi Üzerine Yazılar*. İstanbul, Koç Üniversitesi Yay, 2011.
- Öztürk, Ali. "Halvetiyye Tarikatına Mensup XVI. Yüzyıl Divan Şairleri Üzerine Bir İnceleme." *Tasavvuf: İlmî Araştırmalar Dergisi*, 15, (2005), 225-252.
- Öztürk, Ali. *XVI. Yüzyıl Halveti Şiirinde Din ve Tasavvuf*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Şahin, Haşim. "Vefâiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/600-603. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Şenel, Abit. *Hüns ü Dil (İncelem-Metin)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

- Tanyıldız, Ahmet. “Cemâlî, Şeyh Cemâleddîn İshâk Efendi”. *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 27 Mart 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/cemali-seyh-cemaleddin-ishak-efendi>
- Tosun, Necdet. “Nurbahşiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/248-249. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Uludağ, Süleyman. “Halvetiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/393-395. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Taşköprizâde Ahmed Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/151.152. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Yazar, Sadık. “Gazzâlî'nin XIII-XIX. Yüzyıllar Arasında Batı Türkçesinde Tercüme Edilen Eserleri”, *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*. 16/31, (2011), 67-156.
- Yılmaz, Kadri Hüsnü. “Kâdirî, Abdülkadir Hamîdî Efendi”. *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 27 Mart 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kadiri-abdulkadir-hamidi-efendi>